

דף ח

זמתפלל עם הצבור... –

'הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם, ולא רק הדור ומעלה בעלמא, דהא לפרש"י פסחים דף מ"ו וחולין דף קכ"ב מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך בדרך, אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם מחוייב לחזור לאחוריו עד מיל. ונפסק כן בשו"ע סימן צ' סעיף ט"ז, ומזה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא בביתו, ומפורש כן בערוך השלחן סעיף כ' ובמ"ב ס"ק נ"ב... עכ"פ כיון שחזינן שצריך לטרוח הרבה מוכרחין לומר שהוא חיוב מצוה על האדם להתפלל בעשרה.

ומה שלא חייבו אף לטרוח טובא, הוא משום דאף במצות עשה דאורייתא איכא שיעורים, שלא כבאיסורים שבכל אופן אסור, דלא נחשב אונס לא בהוצאת ממון ולא בטירחא להתיר האיסורין, דהא כשצריך להוציא הרבה ממון הוא אונס לפוטרו מהעשה, לכן גם טירחא היה שייך להחשיב אונס, אך הוא אונס קטן לגבי מצות הרבה, אף באלו שהן רק מדרבנן, ולכן במצוה זו דהצריכו להתפלל בצבור הקלו להחשיב זה לאונס כשהוא הלוך יותר ממיל.

והטעם אולי מכיון שעושה עכ"פ מעשה מצוה דתפלה באותה שעה, הקלו לפוטרו ממצוה זו דבצבור דוקא, אף באונס קטן זה דטירחא, ולא דמי לשאר מצוה אף דרבנן שלא יעשה כלום בענין המצוה כשיתעצל... (מתוך אגרות משה או"ח ח"ב כז).

וכתב שם שאין להתיר לתלמיד-חכם להתפלל ביחידות מפני שרוצה ללמוד מאוחר בלילה ויקשה לפניו לקום להתפלל בצבור. וצ"ע בלשון תשובת הרא"ש (ד, יא) שמשמע לכאורה שאין בדבר איסור מדינא.

ובספר עמק ברכה (לגר"א פומרנצ'יק 'ברכות ק"ש') כתב שתפילה בציבור אינה ככל שאר חיובי דרבנן, שעל כן נראה שאסור להפסיק בברכות ק"ש לצורך תפילה בציבור, וכן עדיף לקרוא ק"ש כוונתיקין מתפילה בציבור. עכ"ד. וכן קריאת שמע בתפילין דוחה תפילה בציבור. (וע"ע במצוין לעיל בענין זה. וכן מובא מהבעש"ט שנהג כן. ע' צוואת הריב"ש ג.). וע' גם בשו"ת חות יאיר (קטו ד"ה והטעם) שחילק בין מצוה להתפלל בעשרה לשאר מצוות. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב) שאינה חיוב גמור כשאר חיובי דרבנן.

וע' בבאר הלכה (רלב ד"ה ואם) שבכל אלו שאמרו 'אם התחילו אין מפסיקין', כגון הסועד בזמן המנחה, אפילו התחיל באיסור – מן הדין אין צריך להפסיק אפילו אם על ידי כך יאלץ להתפלל ביחידות, שלא הטריחוהו חכמים בדיעבד להפסיק מעיסוקו. ויש להביא סיוע לדבר, שהרי כתב הרשב"א (שבת ט ומובא בפוסקים) שאם התחיל לאכול והגיע זמן ערבית, קורא ק"ש ללא ברכות ואחר שיגמור סעודתו יקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל. והרי יש דעות שק"ש בברכותיה עדיפה מתפילה בציבור (פרי יצחק ועוד), וא"כ מוכח שלא הטריחוהו להפסיק בשביל תפלה בצבור.

ובספר 'תפילה כהלכתה' כתב שיש למחות ביד בעלי החנויות שמתפללים ביחידות. ולכאורה לפי דברי הבאור-הלכה הנ"ל אין כאן עבירה ואין למחות כיון שהתחילו בהתחלה [ובלא"ה במקום הפסד ממון מותר, אך לא במקום מניעת ריוח. ע' משנ"ב צ סקכ"ט; שבט הלוי ח"ד ז].

וכן זקן שקשה עליו ההליכה לבית הכנסת, וכן מי שתש כחו, הגם שלא נפל למשכב – כתבו הפוסקים (ע' משנ"ב צ סקכ"ט; שו"ת משיב טעם מג) שמותר לו להתפלל ביחידות, וכמו שאמר כאן רב נחמן 'לא יכלנא' – שתש כחי.

ומ"מ כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו כא, ג) שאסור לאדם ללכת לשם תענוג בעלמא, ללא סיבה של פרנסה או רפואה וכדו', למקום שאין בו מנין – שאסור להכניס עצמו למצב שתבטל מצוה דרבנן (ועע"ש לו).

ולפי הנ"ל גם בנידון האגרות-משה אודות מניעת לימוד עד שעות מאוחרות, יש לכאורה מקום לדון זאת באופנים מסוימים כשאר טירחות הנזכרות, שלא הטריחוהו בהן להתפלל בציבור. וכן יש מקום לדון כאשר מלמד לאחרים [ע' חולין קלג]. במה שאמרו על אביי שלא נשא כפיו משום אונס, ופרש"י שהיה עוסק לתלמידיו בעת שהצבור נאספים לבית הכנסת. וכן נראה

להלן ל. בהנהגת רב אשי, ע"ש]. וע' במשנ"ב (צ סקנ"ו) שהלומד עם תלמידים לא יבטל מלימודו לילך לביהכ"נ. ואעפ"כ לא ירגיל לעשות כן שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית הכנסת. ואולם לענין שאר לומדים שאין תורתם אמנותם כתב המשנ"ב (סקכ"ט) בשם תשובת בית יוסף 'שיש לקנוס האנשים שמונעים לילך לביהכ"נ משום שעוסקין בתורה או משום שמשחקין ממון. ולעשירים יש לקנוס יותר, ובעל תורה אף שעוסק בלימוד מ"מ איכא חשדא וחילול השם'. וצ"ב בכל זה.

הנהגה תשובה נוספת של הגר"מ פיינשטיין, בענין תפילה בציבור (או"ח ח"ג ז):

'בדבר אחד שמרגיש שכשמתפלל ביחידות מכויין את לבו יותר לשמים מבשעה שמתפלל עם הצבור – איך יעשה, אם תפלה בצבור עדיף או ביותר כוונה עדיף; –

הנכון לע"ד דאם כוונה המוכרחת לצאת יש לו גם כשמתפלל בצבור, יותר טוב שיתפלל עם הצבור אף שיחסר לו כוונה הרצויה ביותר, ותפלת צבור הוא חיוב להשתדל בזה וצריך לילך עד מיל להתפלל בעשרה, כדאיא בסמ"צ' סעיף ט"ו. ועיין בספרי אגרות משה או"ח חלק שני סימן כ"ז שהארכתי להוכיח שהוא חיוב ממש, ואף שנאמר לשון 'שתדל' שלכאורה משמעו שהוא רק מעלה וחשיבות. ונתתי טעם על לשון זה אף שהוא חיוב, וגם בארתי שזה שביחיד לא מובטח שתתקבל תפלתו עושה זה החיוב, משום התפלה שידוע שלא תתקבל אינו יוצא בה מצות תפלה, ולכן כיון שבצבור נשמעת תמיד ותפלת יחיד אף של אדם גדול וצדיק אינו ברור שתתקבל – יש חיוב להתפלל בצבור כדי שיקיים מצות תפלה בצבור.

נמצא לפי זה שתפלה בצבור עדיף מיתרון כוונה על החיוב, כיון שתפלה בצבור הוא חיוב בעיקר מצות תפלה ויתרון כוונה על החיוב הוא רק מחמת חשיבות ומעלה.

ובפרט שאין הדבר ברור שיכוין יותר, דהא בזמננו ליכא מי שיכול לומר שהוא מכויין כראוי, כדאיא בתוספות ברכות דף י"ז ואיפסק כן בש"ע סימן ע' סעיף ג' שודאי אין יכול בשביל כוונה הנדמה לו שמכוין, לדחות החיוב להתפלל בצבור. וגם לכך זה הא איתא ברמ"א סימן צ' סעיף י"ח שאף שפסק דבבית המדרש קבוע עדיף להתפלל אפילו בלא עשרה, מ"מ לא ירגיל עצמו לעשות כן, וכל שכן בנידון זה! עד כאן. ובשו"ת אור לציון (להגר"צ אבא שאול שליט"א. ח"ב ז, כ) כתב על פי תשובת הרדב"ז (ח"ג תעב. ע"ש), שתפילה בישוב הדעת ובכוונה אפילו ביחידות, עדיפה על תפילה בציבור שלא בכוונה, אלא שאין לאדם להרגיל עצמו בדבר ואין לנהוג כן אלא באקראי.

זלימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר... אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. אם תאמר, הלא תמיד יש ציבור שמתפללין בשעה זו במקום אחר בעולם? – לא קשיא,

שאיין הולכים אלא לפי השעה היחסית לאופק של כל מקום ומקום, ולא לפי נקודת הזמן באופן מוחלט.

[כיו"ב אתה אומר במה שאמרו (בע"ז ד) שאין ליחיד להתפלל מוסף בשלש שעות ראשונות, כיון שבאותה שעה אין ציבור שמתפללין מוסף – אע"פ שבאותה העת ישנו ציבור במקום אחר שמתפלל מוסף, כי שם כבר הוא לאחר שלש שעות ראשונות, אלא אין לנו ללכת אלא לפי השעה שבכל מקום ומקום ולא לפי נקודת זמן מוחלטת. והלא נראה שגם שעת הדין נקבעת בכל מקום לפי שעותיו שלו.]

וכן מבואר ממה שכתבו הפוסקים (קיד, ב) שאין לבני הישובים שאין להם מנין עשרה, לא יזכירו גשם בשמיני עצרת עד שהציבור יזכירו.]

אלא שיש לעיין בתפילת היחיד, בכגון שהציבור הנמצא בקרבת מקומו מתפלל בשעה ראשונה, וציבור אחר, מרוחק ממנו, מתפלל בשעה שניה – האם גם שעה זו נחשבת 'שעה שהציבור מתפללין', או שמא לעולם היחיד נגרר אחר הציבור שבמקומו. וכסברא הראשונה נמצא לכאורה בחיי אדם (מובא במשנ"ב צ סקל"א) שצידד לומר שהמתפלל ביחיד יתפלל עם הנץ, כיון

שיש קהלות גדולות שמתפללין באותה שעה – הגם שאין זו שעת התפילה לציבור שבמקומו של היחיד. ולכאורה נראה שהולכים אחר הזמן המקובל אצל רוב הציבור, הגם שהוא ציבור מרוחק. ואין הולכים אחר ציבורים בודדים, ואולי אפילו הם בני מקומו – שהרי מבואר בסוגיא בע"ז שם וברש"י, שיש ציבורים שמתפללים מוסף דראש השנה בשלש שעות ראשונות, ואעפ"כ אין ליחיד להתפלל באותה שעה. ומסתימת הדברים נראה שאפילו יחיד בן אותו מקום שמתפללין בו הציבור מוקדם – יתפלל לאחר ג', כרובא דעלמא. וצ"ע.

הצגתי מהדברים הנ"ל לפני הרבנים שיחיו, וזו לשון תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: **אם יש בעיר צבור המתפללין באותה שעה סגי.**

והגר"מ מאוזו שליט"א כתב: **נראה דאפשר ללכת אחר צבורים בודדים המצויים במקומו (ואפי' באזור שלו) שמתפללים בכל הזמנים. וכפ"ז בטל בזמננו דין זה דלא יתפלל אלא בשעה שהצבור מתפללין. וכן משמע להדיא במג"א סי' תקצ"א סק"ט שכ' דיש ליוזר בכל השנה שלא להתפלל שחרית בשעה ראשונה בקיץ דבודאי אין הצבור מתפללין באותה שעה, ובחורף היא איפכא דלאחר ב' שעות בודאי התפללו 'בכל המקומות' ע"ש. וכך ראיתי שלא הקפידו ע"ז תלמידי חכמים שנאלצו להתפלל ביחיד. אבל בראש השנה דחמיר טפי יש להקפיד ארובא דעלמא כדמסיק במג"א שם. וע' בכה"ח שם אות ל"ה ואכמ"ל.**

'במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי: מצא או מוצא...' – ואין בדבר משום לשנא בישא כשאומר להם 'מוצא' – כי הלא אשה רעה שאפשר לומר עליה 'מר ממות', כפי הרגילות כבר נתפרסם טבעה לפחות לשלשה בני אדם, וכיון שכן כשמספר הבעל אחר כך רעתה ואינו מתכוין להעביר עליו ולהוסיף עליה גנות – אינו עובר משום לשון הרע (עפ"י חפ"י חיים הל' לשה"ר א, באר מים חיים יג).

קשה לפי זה, אם רעתה ידועה ומפורסמת מדוע לקחה, וגם מה מקום לשאלת 'מצא או מוצא'. ויש לפרש באופן אחר, שאין כאן שאלה על תכונת האשה עצמה אם טובה היא או רעה [והלא חייבים לשבחנה ולחבבה על בעלה ואפילו לשנות מן האמת ולומר נאה וחסודה (כפ"ב דכתובות), וכיצד שואלים אותו שמא רעה היא ומצפרים שיאמר להם שאשתו שנישאת לו זה עתה היא מרה ממות] – אלא השאלה על טיב הקשר וההתאמה שביניהם, האם האם מציאתו טובה בשבילו ודעתו נוחה ומיושבת, או מציאתו קשה לו כעת.

[אף כי פשוטו של המאמר הוא בירור מקחו (ע' ילק"ש משלי תתקנח), יש מקום למשמעות נוספת. וזו לשון זקני רא"א כי טוב בספרו 'איש וביתו' (פ"ח): '... אף על פי שאמרנו שהכל מן האשה, כל אדם שיש בו יראת שמים בלבו ומח בקדקדו, יש בידו להטות לטובה את לב אשתו, אפילו קשה היא. וכן אדם שלבו רע, שכלו מעוות ומנהגיו רעים, יש בידו להטות חס ושלום את לב אשתו מטובה לרעה, אפילו צדקנית היתה מתחילתה. אין הדבר תלוי אלא במוג האדם ובחוק רצונו ובמשקל הזכות או החטא של מי שבא לזכות או חלילה להחטיא את זולתו.

לפיכך נאמר בתלמוד: בארץ ישראל היה מנהג כשאדם נשא אשה אמרו לו 'מצא או מוצא'. כלומר שני פסוקים אמר שלמה המלך על האשה. הפסוק האחד 'מצא אשה מצא טוב' והשני 'ומוצא אני מר ממות את האשה'. אדם שנושא אשה חדשה אומרים לו: בידך הדבר שתהא אשתך לך 'מוצא' או חלילה 'מוצא' – ואתה שים עיניך ולבך על מעשיך והתנהגותך, וכפי מעשיך תתקרב אשתך אליו או חלילה תתרחק ממך (וע"ע ברי"ף ובענף יוסף על עין יעקב; ספר שכינה ביניהם א).]

'הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו' – כי לפירושו מתפרש 'מוצא' כפשוטו, מלשון יציאה, שלא כלשאר אמוראים שהוצרכו לדרשת המקראות ללשון 'מוצא' (רא"מ הורביץ. וע' מהרש"א).

'גדול הנהגה מיגיע כפו יותר מירא שמים' שאינו עוסק במלאכה. וכינה 'ירא שמים' את זה שאינו

ניזון מיגיע כפו, על שם הכתוב כי אין מחסור ליראיו, וכן טרף נתן ליראיו. [גם ה' רועי לא אחסר – סופי תיבות: יראה].

והענין, כי המצדיק עליו דין שמים ושמש במה שנגזר עליו שלא יאכל אלא מיגיע כפו, גדול הוא מן הסומך על הנס. [ועוד, הנהגה בעולם הזה מיגיע כפו, אינו מחסר בזה חלקו בעולם הבא, משא"כ ירא שמים הרוצה ליהנות משכר מעשיו בעולם הזה מחסר הוא מחלקו בעוה"ב, וכמו שאמר רבי חנינא בן דוסא. מהרש"א].

עוד יש לרמוז על היגע ועמל לכוף את יצרו, שהוא גדול ממי שאין יצרו תוקפו [ועל כן כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו – להשלמת המבחן שהיצר גורם] (עפ"י עשרה מאמרות 'חקור הדין' ב,ז; דרשות בית ישי מהר"ב ס' ח הערה ח).

המניח ספר תורה ויוצא –

'ענין יציאת בחורי חמד בשעת ספר תורה, וכמעט שאני אומר שעליהם נאמר ועזבי ה' יכלו ומתרגמינן: ודשבק אורייתא דה' ישתצון. ואף על פי שהתלמוד לא אסר אלא באמצע הפסוק והתירו בין גברא לגברא והיתה השאלה בין פסוקא לפסוקא – זה כשאירע הדבר באקראי בעלמא אבל כשעושיין זה תדיר נראה פירוק עול תורה.

ואם יוצאים בהפטרה ואינם חוזרים לתפילת מוסף, ראוי לצבור לגדור זה בקנס לשמן למאור. והזהרו מלהטיל חרם – כי לא ישמעו ולא ימנעו עצמם מפני זה, ויבואו להקל בחרמים כשהם על דבר חמור, כמסירה ועריות וחלול שבת. והנהג הצבור בנחת ושלום להם' (תשב"ץ ח"ג צח. והובא בחלקו בבאור הלכה קמו).

ע"ב (ב) 'אפילו עטרות ודיבון'. ע' בהגהות רצ"ה חיות ורא"מ הורביץ.

רב ביבי בר אביי – כך צריך לומר, בקמ"ץ תחת הבי"ת (של"ה – מובא בהגהות מלא הרועים לעיל ו. וכן כתב בהגהות ריעב"ץ ריש שבת).

'סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי' – כדי להרבות זכויות לפני גמר הדין, לזכות למחילה וסליחה (ריעב"ץ).

ומפני אותו הטעם נהגו להרבות בצדקה באותו יום – ע' רמ"א או"ח תרה; שו"ת מהר"י וויל קצא; כתובות סז: ב"ב י. וכן מאותו טעם דעת הגר"א לקדש הלבנה לפני יום כיפור (ע' ס' תרב ובמעשה רב) – כדי להרבות זכויות להכרעת הדין. וע"ע קדושין פא. מהרש"א כתובות סז: (אגרת התשובה לגר"ז מלאדי ספ"ג).

'תנינא, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר'. אולי הטעם הוא, כדי שכל ישראל ילמדו אותם דברים והרי זה כתלמוד תורה דרבים, שעל ידי כך יוכלו לדבר זה עם זה בענין הפרשה.

התוס' הביאו מן הירושלמי שרבנו הקדוש צוה לבניו שלא יאכלו לחם עד שישגמרו כל הפרשה. ומשמע שצריך להשלימה קודם אכילה. ויש לעיין בטעם הדבר, אם הוא משום שאסור לאכול לפני מצוה, או כדי שידברו דברי תורה על השלחן שאוכלים עליו. וכן יש לעיין מדוע הבבלי הביא דין זה בשם אמוראים ולא הביא מדברי רבי, והלא הבבלי ידע מהירושלמי (כמו שכתב הרי"ף בעירובין). ואולי משום שרבנו הקדוש לא ציוה כן אלא לבניו ולא כהוראה כללית (עפ"י הגר"ו"נ גולדברג שליט"א. גם י"ל בטעם הדבר שהנהיגו שלא לאכול מקודם, כדי שלא יפשע וימנע, וכעין שאסרו לאכול קודם שיבדיל במוצאי שבת).

ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא – לית לן בה'. ואם תאמר, מאי שנא ממה שאמרו בית שיש לו שני פתחים צריך להדליק נר חנוכה בשניהם משום חשד הרואים שמא אינו מדליק, ואילו כאן אין אומרים כן אלא הרואים תולים שנכנס בפתח אחר? יש לומר: שם מן הראוי להדליק בכל פתח, שהרי יש להרבות בפרסום הנס, וכיון שרואים שאינו חש לדבר יבוא לומר שאינו מדליק כלל, אבל כאן אין כל סיבה שיבואו לחשדו (עפ"י שו"ת מים עמוקים ע. ובדומה לזה בשו"ת חכם צבי צא, ועוד).
ועוד יש לתרץ: בית הכנסת, יודעים הכל אם יש לו פתח אחר הלכך לא יחשדוהו, אבל בבית פרטי אין הכל יודעים אם יש לו פתח נוסף (עפ"י לבוש או"ח תרעא ועולת תמיד צ, ח).
ע' תירוצים נוספים בב"ב כ"ז א"ר הגהות הטור וחכמת שלמה תרעא; הליכות שלמה מועדים פי"ג דבר הלכה' ית.

'לעולם ליליא הוא'. אף על פי שהיום מתחיל מעלות השחר, אך בלשון העולם נקרא 'לילה' כי עדיין לא האיר היום הלכך לכתחילה אין לקיים באותה שעה המצוות שזמנן ביום. וגם לענין קריאת שמע נחשב אז כלילה, לענין מי שנאנס ולא קרא עד אז – קורא לאחר עלות השחר, כדלהלן.
והא דקרי ליה יום, דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא' לכן נחשב זה [גם] לזמן קימה, ומי שצריך להחזיק בדרך וכד' – יכול לקרוא אז קריאת שמע של שחרית (עפ"י הרא"ש).
ומסתבר לומר שאדם שקרא קריאת שמע של ערבית לאחר עלות השחר, לא יקרא של שחרית באותה שעה אלא לאחר הנץ החמה. (הרא"ש ושאר פוסקים, ונבטוס' כאן וביומא לו: אין נראה כן]. וע"ע בטעם הדבר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה ד לסעיף ה שנסתפק אם סברא בעלמא היא, ומסתבר א"כ שזהו דוקא כשקורא פעמיים קודם שיכיר את חברו כדברי האשל אברהם, או שמא הוא טעם גמור כיון שצריך לזמן ק"ש שם 'יום' או 'לילה'. ויש לעיין בדיעבד או במקום האונס, האם יצא באופן זה. וע"ע אבן האול ברכות א, יט).

עניני אגדה; פרפראות

'אימתי עת רצון – בשעה שהצבור מתפללין'

עת רצון עולה בגימטריא צבור בתפילה (עה"כ) (מרע"כ).

'נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא'. הצדיק מרגיש מיתתו בלי צער וקושי, כמי שמושך שער מחלב – כי הקושי שבמיתה הוא רק לרשע שהוא דבוק ללבוש הגשמי, שבחיייו היה דבוק בגשמיות לשם גשמיות; אבל הצדיק, מיד כשמכיר שרצונו ית' לשים קץ לחיייו בעולם הזה, יקבל באהבה את הגזרה לפשוט את הלבוש הגשמי.

מי שהיה דבוק בחיייו בשאיפות הגשמיות, לא רק שמתקשה להיפרד מהם בשעת מיתתו אלא גם לאחר יציאת הנפש מן הגוף עדיין היא סובלת מאד מזה ומשתוקקת לחזור אל הגוף; והיינו יסורי חיבוט הקבר ודין כף הקלע המוזכרים בגמרא (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 169. וע"ש בח"א עמ' 294). כע"ז בספר אמת ליעקב (חקת כבו): במיתה רגילה, בשעת ניתוק הגוף מהגשמה, אין הנשמה נשארת בשלמותה, כמו הפרדת הקוף מהצמר שאי אפשר שלא ינתק מן הצמר עם הקוף, משא"כ מיתת נשיקה הריהי כהוצאת שער מן החלב שהחלב נשאר בשלמותו.

– הגוף אינו אלא שער! זהו מבט האמת על היחס בין הגוף לנשמה, כי האדם כולו רוחניות, וכל גופו אינו אלא שער אחד בבנין האדם כולו! אלא – שרק אדם גדול זוכה למבט זה, וממילא רק אדם גדול זוכה למיתה שאין בה צער הפרדת הגוף מעליו. ומיתתו של כל אדם – 'כציפורא בפי הוושט' או 'כפיטורא בפי וושט' – כחבל הקשור בתורן או כחבל הקושר את הספינה אל החוף. הגוף יותר גס (חבל ולא נימת-שער. ועיין בסוכה נב. 'יצה"ר בתחלה דומה לחוט של בוכיא (עכביש) ולבסוף דומה כעבותות העגלה'. ועל ידי זה מתבאר לשון חז"ל כאן. ודו"ק). הגוף יותר מקושר אל הנשמה לכן קשה יותר להפרד, 'תשע מאות ושלש מיני מיתה נבראו בעולם' ומסתמא רובן כפי מדת גסות הגוף והתקשרותו אל הנשמה. (מתוך עלי שור ח"א עמ' רצט)

'רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוה גרסי'. ובירושלמי (ברכות רפ"ה) אמר רבי יוחנן: ברית כרותה הוא, היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח; –

כי תורה ותפלה מתאחדים ואין תורה רק מכח תפלה ואין תפלה רק מכח תורה, כי אף שהאדם מבין בחכמתו את התורה, מכל מקום להוציא כח התורה על הלבוש הוא רק על ידי תפלה, וכמו שהיה בבריאת עולם שכתוב **ואדם אין לעבוד את האדמה ואיתא בגמרא (חולין ס:)** מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו. והיינו, אף שנטע ה' גן בעדן מקדם, שזה רומז שהיה לבריאה הבנה בחכמה והיו לו עצות לראות האור, אכן היו מותפסים אצלו רק בחכמה ובתבונה ובדעת, שזה היה ענין עץ החיים ועץ הדעת, אך להאיר אורם שיאירו על הלבוש בפועל, שהאדם יקבל מהם חכמה שידע איך להתנהג – זה היה רק על ידי תפלה, כי אין שלמות לדברי תורה בלתי ע"י תפלה.

וכן שלמות התפילה היא רק על ידי תורה; כי בעצמותו יתברך לית מחשבה תפיסא ביה כלל, לכן אין יכול האדם להתפלל לפני השי"ת כיון שאין לו בו שום תפיסה, אכן על ידי תפיסתו בדברי תורה, מצד זה יכול להתפלל לפני השי"ת... (מתוך מי השלוח ח"ב לקוטים). וע"ע בדבריו (בח"א בשלח ד"ה ויסעו): '... ובוזה ידע האדם שתפלתו מקובלת – אם יבא מן התפלה לדברי תורה. וגם ידע שתורתו היא תורת אמת, אם נמצא בלבו צעקה ותפלה עם התורה שהוא עוסק, כי צריך להתחבר שניהם יחד'.

כענין הזה הרחיב בצדקת הצדיק (ריא-ריב) ובלקוטי מאמרים לר"צ הכהן (עמ' 131). וע"ע: שפת אמת חיי שרה; עולת ראייה א עמ' יא; קובץ אגרות חז"א ח"ג קנא; עלי שור ח"ב עמ' קכד. וזו לשון החז"א באגרותיו (ח"א ב):

זכר בר נש בכחו למצא טוב ע"י תפלה, וד' מתאוה כביכול לתפלתן של צדיקים, התפלה היא מטה עוז ביד כל אדם, וכל שישים האדם מבטחו בו ית' כן יעלה וכן יצליח, וישמר מכל דבר המפסיד את הלימוד האמתי. הלימוד והתפלה קשורים זה בזה. עמל הלימוד עוזר לאור התפלה והתפלה עוזרת את הלימוד. תפילה בבחינת 'קבע' מרחיקה את הלימוד, והלימוד בעצלתיים מונע תפלה'.

'מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה' – אין רצונו לומר לימוד הלכה דוקא, אלא ההתנהגות עפ"י הלכה בקבלת עול מלכות שמים. וד' אמות הוא תפישת מקומו של אדם, והיינו שכל אברי גופו מתנהגים על פי הלכה. כגון שהולך

ברחוב ורואה דבר מכוער ועוצם עיניו מראות ברע – זה נקרא ד' אמות של הלכה. ובנפש כזו שורה קדושתו יתברך שמו. וכמו כן הסר מרע ואינו עובר על שאר איסורין מפני כבוד שמים – כי זה עיקר המכוון בדבר הלכה, והוא עושה דירה לשכינתא בלבו (עפ"י דובר צדק ח; פרי צדיק בראשית א; יתרו יב – בשם הרה"ק מאיזביצא. וע"ע צדקת הצדיק רכג).

(ע"ב) 'בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים, הן צנועין באכילתן... וצנועין בדבר אחר'.

כיוצא בזה אמרו בכתובות (מח) 'הוא בבגדו והיא בבגדה – מנהג פרסיים'. ויש לשאול ממה שאמרו בקדושין (עב): תני רב יוסף: 'אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין כדוב...' – הרי שאכילתם אינה במידה צנועה. ויתכן שאמנם אכילתם מרובה כמו שאמרו 'ומסורבלים כדוב' כפירש"י, ומאידיך אכילתם בצנעה. וראה להלן מו: שהיו הפרסיים בקיאים בצרכי סעודה ובטכטיסיה. ומשמע שם שלא היו מדברים בסעודה אלא מרמזים בתנועות וסימנים. ובספר צדקת הצדיק (רנו) כתב שלא באו באן לשבח אומה זו, והלא מיד דרשו את הפסוק 'אני צויתי למקודשי' – אלו פרסיים שמוזמנין לגיהנם. ופרש שכל צניעותם לא היתה אלא למילוי תאוותם. ובכך אפשר ליישב גם הסתירה הנזכרת (וע"ע בעיקר הדבר במי השלוח ח"ב, לקוטי הש"ס).

דף ט

'לעולם יממא הוא, והאי דקרוי ליה ליליא, דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא'. כתבו הרי"ף והרא"ש (וכן הסכים הרמב"ן ועוד ראשונים): אין מחלוקת להלכה בין שתי הברייתות אלא בלשון בלבד, האם אותו זמן קרוי 'לילה' [שכך הוא נקרא בפי העולם. וכן לענין מצוות היום, שלכתחילה אין לעשותן אז, וכן לענין ק"ש של ערבית], או יום [מאחר והמצוות של היום כשרות באותה שעה מן הדין]. ודעת הרי"ה ששתי הברייתות חלוקות זו על זו, כי אי אפשר שתהא אותה העת גם זמן שכיבה וגם זמן קימה.

וע"ע בשאר ראשונים בארוכה. ויש פרוש אחר, בהגהות הרא"מ הורביץ, ש'עלות השחר' המדובר בברייתא הראשונה, הכוונה לעלוה"ש המוזכר בירושלמי שהוא כדי הילוך שמונה מילין קודם הנץ החמה, ואז עדיין הוא 'לילה', ואילו 'עלות השחר' בברייתא השניה היינו הארת המזרח שהוא ד' מילין קודם הנץ החמה. והוא סתם עלות השחר בתלמוד בבלי. וע"ע 'קדושת השבת' מאמר ה עמ' 28.

'והאי דקרוי ליה ליליא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא'. ולכך נחשב הוא זמן שכיבה, בגלל מיעוט בני אדם. אבל לאחר הנץ החמה לא, ואם משום בני מלכים שאינם קמים אלא בשלש שעות, י"ל שניעורים הם במיטתם ואינם רוצים לעמוד עד שלש שעות, הלכך לאו זמן שכיבה הוא (עפ"י מלחמת ה'). [אין רחוק לומר שמשום כך נקראת אותה רוח רעה השורה על הידים שאינן נטולות ומזקת לעינים ולשאר נקבים בנגיעתם: 'בת מלך' (שבת קט. ע"ש) – כי מצויה היא ביותר אצל בני מלכים השוככים ערים זמן רב ללא נטילה].

'כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק'. על הסתמכות על היחיד בשעת הדחק – ע' במובא להלן כב. ובגדה ו:

דף ח

- ח. א. מהן מעלותיה של תפילה בציבור ותפילה בבית הכנסת?
 ב. היכן הוא המקום הרצוי לתפילה?
 ג. אלו מאמרים הובאו מר' חייא בר אמי בשם עולא?
 ד. האם מותר להניח ספר תורה פתוח בבית הכנסת ולצאת? האם מותר לגרוס בשעת קריאת התורה?
 ה. מתי יש להשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום?
 ו. אלו דברים צוה רבי יהושע בן לוי לבניו?
 ז. באלו מדות דרך ארץ צוינו המדיים והפרסיים?
- א. יש לאדם להתפלל עם הציבור. ואפילו כאשר אינו יכול להיות עמהם, יש לו לכיין זמן תפלתו לזמן שהציבור מתפללים, שאז היא עת רצון.
 רבי נתן אומר: מניין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן א-ל כביר ולא ימאס. ונאמר: פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי – אמר הקב"ה: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור (ברי"ף; ומצוי בבית הכנסת), מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אמות העולם.
 אמר ריש לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל – נקרא שכן רע... ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו...
 סיפרו על רבי יוחנן שאמר, בזכות השכמה לבית הכנסת ואריכות שהייתם בו, זוכים אנשים בבבל לאריכות ימים. וכן אמר רבי יהושע בן לוי לבניו: הקדימו והחשיכו לבית הכנסת, ובכך תזכו לאריכות חייכם (אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזת פתחי. כי מצאי מצא חיים...).
- ב. אמר רב חסדא: לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים בבית הכנסת ואחר כך יתפלל.
 פרש"י: שלא יהא דומה עליו כמשאוי שרוצה ליפטר ממנו. ויש מפרשים: שלא ימהר להתפלל מיד כשיכנס, אבל אין לחוש מלישב סמוך לכניסה. ואולם בירושלמי לא משמע כן (רא"ש).
- עוד אמר רב חסדא: מהו שכתוב אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב – אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות (ברי"ד הגרסה רק 'בתי כנסיות'). וזהו שאמר ר' חייא בר אמי בשם עולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. אמר אביי: בתחילה הייתי גורס בבית ומתפלל בבית הכנסת, עכשיו ששמעתי דבר זה, איני מתפלל אלא במקום הגירסה. וכן סיפרו על ר' אמי ור' אסי, שהיו להם שלש עשרה בתי כנסת בטבריה, ולא התפללו אלא בין העמודים – מקום גרסתם.
 נחלקו הדעות האם עדיף להתפלל בבית המדרש הקבוע לו, ואפילו ביחיד, מאשר בבית הכנסת בעשרה, אם לאו [ודוקא כשתורתו אומנותו ולומד בביתו כל היום במקום מסוים, אבל מי שדרכו לילך ללמוד במקום אחר, כיון שדרכו להתבטל מלימודו בשעה שהולך ללמוד – יש לו להתפלל בעשרה]. ולכל הדעות לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו ממנו עמי הארץ ויתבטלו מבית הכנסת (ע' תר"י כאן; שו"ת הרא"ש ד; או"ח צ"ח).
- ג. אמר ר' חייא בר אמי בשם עולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

גדול הנהנה מיגיע (כפו) יותר מירא שמים... (שאינו עוסק במלאכה. עין יעקב; עשרה מאמרות, חקור הדין ב,ז).

לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים, לא נשא שלמה את בת פרעה. והעמידו זאת רק כאשר הוא כפוף לרבו ונשמע לו.

צ"ע אם נאמר כמו כן שלא ילמד אדם הלכות למי שאינו כייף לקיימן. (מהגרונ"ג שליט"א).

ד. אמר ר' מנחם אמר ר' אמי: מאי דכתיב ועזבי ה' יכלו – זה המניח ספר תורה ויוצא. ר' אבהו יצא בין גברא לגברא. רב פפא שאל, בין פסוק לפסוק מהו. 'תיקו'.

אפילו בין גברא לגברא אין לצאת אלא לצורך גדול. (מגן אברהם). ואין לנהוג כן בתמידות אלא באקראי (עפ"י תשב"ץ).

רב ששת היה מחזיר פניו בשעת הקריאה וגורס. אמר: אנחנו בשלנו והם בשלהם.

יש אומרים דוקא לימוד בנחת, אבל בקול רם אסור – שלא להפריע לקול הקריאה. י"א: דוקא כשיש שם עשרה אחרים השומעים לקריאה, אבל בלאו הכי אסור ללמוד. וי"א: דוקא רב ששת שתורתו אומנותו. 'ואנן מסתבר לן כי האי תירוצא' (עפ"י תוס').

ומותר מן הדין לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה (הג"א מאו"ז; או"ח קמז,ב), ואע"פ שאינו קורא ממש באותו פסוק שהש"ץ קורא. אך דוקא בלחש, שלא לבלבל את הציבור (משנ"ב שם). ויש מחמירים בזה כי צריך לשמוע כל מלה ומלה של הקורא, אלא יחזור הפרשה בין גברא לגברא. וגם לדעה זו יכול לקרוא בלחש מלה במלה עם הש"ץ, והמג"א כתב שרצוי לעשות כן (ע' משנ"ב רפה סק"ד ט"ו).

ה. אמר רב הונא א"ר אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו (של כל שבת ושבת) עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו 'עטרות ודיבון' – שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכים לו ימיו ושנותיו.

רש"י ורמב"ם מפרשים 'אפילו עטרות ודיבון' – שאין שם תרגום, יקרא ג' פעמים מקרא. ויש חולקים וסוברים שאין צריך לקרוא ג"פ, ו'עטרות ודיבון' יש שם תרגום ירושלמי, ואעפ"י שאין נצרך כל כך לתרגום, יקראנו (עפ"י רא"ש).

עוד כתבו התוס' שאין לקרוא אלא התרגום המקובל, מפני שהוא מפרש דברים שאין ללמוד מן העברי, ואינו כשאר תרגומי לעז מילוליים.

רב ביבי בר אביי סבר להשלים פרשיות כל השנה בערב יום הכפורים. שנה לו ר' חייא בר רב מדפתי ועניתם... – ויש לאכול ביום זה ולהתכונן לעינוי שלמחרת. סבר להקדים ולסדר כל הפרשיות כולן בשבת או בשתי שבתות – אמר לו ההוא סבא: שנינו, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר.

א. פרשו התוס' שהזמן הוא ממנחת שבת שמתחילים לקרוא בה הפרשה עד שבת הבאה [ויש אומרים עד שלישי בשבת (אגודה)]. ויש אומרים שיש לה השלמה בדיעבד עד שמיני עצרת. ע' הג"מ תפלה יג אות ש]. ומצוה מן המובחר להשלים הפרשה קודם סעודת שבת, כדמשמע בפסחים. ויש סוברים שמצוה מן המובחר לקרוא בערב שבת, וי"א לסיים בשבת עצמה. וראוי לכל אדם לקרוא גם פרש"י (עפ"י פוסקים).

ב. יש אומרים שאף שבתות המועד צריך לחזור (מובא באגודה). והב"י (רפה) פסק (עפ"י תה"ד) שאין צריך.

ו. אמר להם רבי יהושע בן לוי לבניו:
 הקדימו והחשיכו בבית הכנסת, ובכך יתארכו חייכם.
 השלימו פרשיותיכם עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום.
 הזהרו בורידין כר' יהודה (לחתכם בשחיטת העוף – כדי שיצא כל דמו, לפי שצולוהו כולו כאחד. רש"י.
 וע"ע בחולין כח).
 הזהרו בזמן ששכח תלמודו מחמת אנסו (לכבודו).
 כשאתם חותכים בשר אל תחתכוהו על גב היד; יש אומרים משום סכנה וי"א משום קלקול סעודה.
 ואל תשבו על מטת ארמית – וי"א אל תשכבו בלא קריאת שמע. וי"א אל תישאו גיורת. ויש אומרים מטת
 ארמית ממש, ומשום מעשה דרב פפא.
 ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים. [ואמר אביי: לא אסרו אלא כשאין לבית הכנסת
 פתח אחר ואין בית-כנסת אחר בעיר, ואינו נושא משאוי (וכן אם רכוב ע"ג בהמתו. ע' להלן סא. רמ"א ז, ח).
 ואינו רץ (י"א שהרמב"ם לא גרס רץ) ואינו מניח תפלין – אבל יש שם אחד מכל אלו, אין חשש].
 הפרי-מגדים צדד להחמיר מלעבור גם בשעת קריאת שמע ופסוקי דזמרא (מובא במשנ"ב ז
 סקכ"ג).

ז. תניא אמר רבי עקיבא: בשלשה דברים אוהב אני את המדיים: כשחותכים את הבשר אין חותכים אלא על
 גבי השלחן; כשנושקים אין נושקים אלא על גב היד (של חברו, ודרך חשיבות הוא מפני הרוק. רש"י);
 וכשיועצים אין יועצים אלא בשדה.
 תניא אמר רבן גמליאל: בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים: צנועים הם באכילתם וצנועים בבית הכסא
 וצנועים בדבר אחר (- תשמיש).
 [אני צויתי למקדשי – תני רב יוסף, אלו הפרסיים המוקדשין ומוזמנין לגיהנם].

דפים ח – ט

ט. הקורא את שמע בין עלות השחר להנץ החמה – האם יוצא בזה ידי חובת קריאת שמע, של ערבית או של
 שחרית?

לפי ברייתא אחת, רבי שמעון בן יוחאי אומר: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה,
 אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה
 [כיון שיש אנשים שקמים באותה שעה, יום הוא לענין קריאת שמע]. ולפי ברייתא אחרת אמר רשב"י
 בשם רבי עקיבא: פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ
 החמה, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. לדעה זו, לאחר עלות השחר יום הוא, ואעפ"כ
 כיון שיש אנשים ששוכבים באותה עת, יוצא ידי חובת קריאת שמע של ערבית].

אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון. [יש ששונים דבריו על ברייתא
 ראשונה, ויש ששונים על ברייתא שניה – הלכה כרבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא]. ולא אמר זאת
 ריב"ל בפירושו אלא שבא מעשה לפניו בזוג חכמים שנאנסו מלקרוא עד שעלה השחר, והורה להם: כדאי
 הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק.

א. וכן הלכה, שבשעת הדחק קורא שמע של ערבית לאחר עלות השחר. אבל אם לא היה אנוס
 מלקרוא עד עלות השחר – שוב אינו קורא (עפ"י רי"ף ועוד. ויתכן שלרבי שמעון בשם רע"ק